

УКД 82-32

Михайленко Анна Андріївна

студентка факультету філології та журналістики

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

ОСОБЛИВОСТІ ОПОВІДНОЇ МАНЕРИ ОПОВІДАНЬ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

***Анотація.** У статті розглядаються особливості оповідної манери оповідань Бориса Грінченка.*

***Ключові слова:** мала проза, оповідання, Б. Грінченко.*

Борис Грінченко— один із найяскравіших представників української прози II половини XIX століття. Про його визначну роль у літературному русі кінця XIX початку XX століття писали: Л. Буз, М. Веркалець, Н. Коломієць, Н. Мисливець, А. Погрібний, О. Цалапова, та інші.

Актуальність теми полягає у тому, що мала проза Б. Грінченка повністю не вивчена. Науковці більше зосередилися на його педагогічних ідеях, проблематиці повістей, мотивах лірики. Саме тому метою статті є виявити і описати особливості оповідної манери оповідань Б. Грінченка. Для досягнення цілі ставимо перед собою такі завдання: окреслити проблемно- тематичний рівень творів, виявити прикметні особливості його прози у контексті малої прози II половини XIX століття.

У словнику–довіднику уміщене таке визначення оповідання: невеликий за обсягом прозовий твір, фабула якого обмежена одним (іноді кількома) епізодами з життя одного персонажа чи персонажів. Ознаки оповідання: “нерозгалужений, як правило однолінійний, чіткий за побудовою сюжет; характери героїв здебільшого показані у сформованому

вигляді; описів мало, вони стислі лаконічні; важливу роль відіграє художня деталь" [3, с. 505].

Оповідання Б. Грінченка дуже близьке до новели. У ньому проступає виразна композиція, наявні описи, роздуми, відступи. Конфлікт в оповіданнях, якщо є, то не такий гострий, як у новелі. У поодиноких випадках оповідання Б. Грінченка мають епіграф чи присвяту («Сама зовсім сама», «Болотяна квітка».).

Б. Грінченко у своїх оповіданнях веде оповідь від всезнаючої або необмеженої третьої особи, екстрадієгетичний наратор ніби знаходиться поза кадром, він знає абсолютно все і з легкістю ділиться цим, але читач не знає про мовця в художньому тексті нічого. Це дає можливість автору показати повну картину дійсності і показати як зовнішній світ, так і внутрішні переживання героя. Виняток становлять оповідання «Сам собі пан» і «Зустріч», де розповідь ведеться від першої особи і читач знає, хто такий наратор.

Композиція оповідань Б. Грінченка дуже проста. У творах немає зайвих вставних епізодів, описів, діалогів. Однак читач розуміє, у який час живе герой, де центр подій, які з них головні, а які менш важливі. Б. Грінченко для своєї малої прози найчастіше обрав форму хронлогічної композиції. Для неї важлива хронологічна послідовність подій. В. Лесик відзначав, що між окремими діями або картинами можуть бути часові відстані, але не повинно бути порушення природної послідовності в часі: те, що раніше відбувалося в житті, й у творі подається раніше, а не після наступних подій. Отже, тут немає довільного переміщення подій, немає порушення прямого руху часу [4, с. 62]. За таким принципом написані «Екзамен», «Олеся», «Грицько», «Украла», «Без хліба», «Кавуни», «Панько» та інші. Звертається Б. Грінченко і до ретроспективної композиції. Особливість такої композиції в тому, що письменник не дотримується хронологічної послідовності. Про мотиви, причини подій,

вчинків автор може розповісти після їх здійснення. Послідовність у викладенні подій може перериватися спогадами героїв. За таким принципом побудовані оповідання «Сестриця Галя», «Батько та дочка», «Сам собі пан», «Підпал» та інші.

Б. Грінченко дуже часто уникає зачинів. Деякі його твори мають новелістичний нервовий і напружений вступ. Автор відразу потрапляє у русло сюжету, зав'язку конфлікту дуже часто виконує перше речення твору [2, с. 135]. («Каторжна», «Непокірний», «Панько», «Украла» та інші).

Багато оповідань чітко діляться на частини, які відмежовує сам автор. Це зроблено для того, щоб зменшити обсяг оповідання і показати не ціле життя героя, а конкретні його епізоди («Каторжна», «Батько та дочка», «Без хліба»), або, щоб показати події, які відбуватимуться після розкриття головної сюжетної лінії твору («Олеся», «Грицько»), або, щоб звернутися до внутрішніх почуттів чи роздумів героя («Украла», «Грицько»).

У оповіданнях Б. Грінченка досить вдало поєднано «авторський» план розповіді з діалогічним. Діалоги персонажів вдало доповнюють, увиразнюють і надають правдоподібності розповідям «всюдисущого» автора. Монологи ж у письменника майже не трапляються. Вважаємо, що це знову ж таки через вибір оповідача, оскільки автор сам ніби проникає у думки свого персонажа і коментує все замість нього.

Як слушно зауважив І. Денисюк, Грінченкові оповідання та новели справляють враження однотонних, досить аскетичних, трохи сухих малюнків олівцем [2, с. 135]. Він писав простими непоширеними реченнями, уникав ускладнень, вишуканих тропів. У оповіданнях Б. Грінченка дуже мало описів природи, але якщо вони є, то природа співзвучна з настроями і переживаннями героїв. Пейзаж ніби підсилює і увиразнює картинку, яка з'являється в уяві читача. Прикладом може бути

оповідання «Сама зовсім сама», де ідеальний, яскравий пейзаж, що приснився Марині, коли вона була «на небі», поруч з мамою протиставляється «темній похмурій хатині», дощу в сирітській, самотній реальності.

Мова автора «жива». У свої оповідання він вводить куплети пісень («Каторжна», «Сестриця Галя», «Без хліба», «Байда», «Серед чужих людей» та інші), казки (оповідання «Сестриця Галя»), народні поговірки («Сам собі пан», «Сестриця Галя»). Часто Грінченко відходив від норм літературної мови, послуговуючись діалектизмами, наприклад, у оповіданні «Екзамен» (Біг, а не Бог, по його замість за ним, минав година, а не минула година), «Сестриця Галя» (сиву йому голову, а не сиву його голову, стрівалися замість зустрічалися, Галя втерли обом сльози, а не Галя втерла обом сльози), «Каторжна» (завсігди, а не завжди, горща, замість горшка, побігла садок, а не побігла в садок) та інші. Усе це робить малу прозу автора ближчою до народу.

У малій прозі Б. Грінченко описує різні верстви суспільства і соціальні стани. У його оповіданнях можна виокремити сиріт («Сестриця Галя», «Каторжна», «Олеся», «Дзвоник», «Батько та дочка» та інших), бідняків («Грицько», «Украла», «Кавуни», «Без хліба», «Сам собі пан» та інші), чиновників («Екзамен», «Непокірний» та інші), шахтарів («Панько», «Батько та дочка», «Серед чужих людей»), вчителів («Екзамен», «Непокірний», «Украла», «Дзвоник» та інші).

Образи героїв майстерно розкриті й динамічні, автор глибоко проникає в їхню психіку. Деякі позитивні риси його персонажів гіперболізовані («Сестриця Галя», «Олеся», «Кавуни» та інші). Важливо, що у Б. Грінченка немає упередженого ставлення до людей. Він зображує членів одного і того ж середовища як позитивними, так і негативними. Тим самим автор ніби показує, що не важливо, ким ти народився, важливо яка ти людина. У Б. Грінченка є персонажі, які трапляються у кількох

оповіданнях. Це, наприклад, вчитель Василь Дмитрович із оповідань «Непокірний», «Украла», «Зустріч». У всіх трьох оповіданнях образ цілісний, йому притаманні одні і ті ж риси.

У малій прозі Б. Грінченка описи зовнішності персонажів чіткі й лаконічні. Автору вдається яскраво змалювати своїх героїв буквально декількома фразами, письменник вводить на перший погляд незначні деталі, що увиразнюють опис. Б. Грінченку майстерно вдається спроектувати внутрішній стан своїх героїв на їх зовнішність. Прикладом може стати Марина із оповідання «Сама зовсім сама» (Бліде обличчя ще побілішало, здавалося, аж світилося наскрізь під чорним волоссям. Очі, зовсім ще дитячі, але вже якоюсь таємною думкою повні, глибоко позападали, і над їми, біля правої брови, вже позначилася невеличка зморшка — перший слід муки...) або Лукія Коломійцева із «Підпал» (Все її бліде обличчя з червоними очима, з тонкими тремтячими губами, виявляло велику борню душевну... була вона весела та жвава колись, а то стихла.).

Розкриваючи тему сирітства Б. Грінченко викликає в читачів переживання, співчуття, а також бажання допомогти дітям, полегшити їхнє життя. Читаючи оповідання, в яких розкривається тема бідності, ми можемо побачити глибоку прірву між бідняками й багачами. Це дуже яскраво показано в оповіданні «Сам собі пан». Автор прихильно ставиться до бідняків, він зображає їх працьовитими і чесними людьми. Читач повинен зробити висновок, що на негідні вчинки людей в більшості випадків штовхають соціальні умови і складні життєві обставини («Грицько», «Украла», «Кавуни», «Без хліба»).

Показуючи чиновників, Б. Грінченко відображає всі недоліки цього соціального стану: обмеженість («Екзамен», «Непокірний»), заздрість, несправедливість, корисливість і зажерливість («Непокірний»). Автор не тільки засуджує це, а й дає нам зрозуміти, що такі люди знищують і

пригнічують усе хороше, породжують беззаконня і хаос, а також заважають суспільному розвитку, турбуються лише про власні амбіції.

Багато уваги Б. Грінченко у своїй малій прозі приділяє темі освіти і вчителям. Автор показує, що роль наставника досить важлива, адже його місія– формувати молоді особистості, позитивно впливати на долі дітей, любити й поважати їх. Таким є образ Василя Дмитровича із оповідань «Украла» і «Непокірний». Проте є і наставники-недоброзичливці, яким не місце у такій відповідальній професії. Такими антигероєм є Олександра Петрівна із оповідання «Дзвоник». Її несправедливе, байдуже, а подекуди навіть жорстоке ставлення до Наталі викликає осуд і занепокоєння за скалічені дитячі долі.

Як зауважує А. Погрібний Б. Грінченко привніс в українську літературу жанр робітничого оповідання. Особливу увагу автор звернув на шахтарство. Заслугою прозаїка стало те, що він широко ввів у ці твори (першим у нашій літературі) шахтарську лексику (кайло, барабан, локомотивчик, штейгер, вугільний вагончик) [5, с. 205]. Це зробило оповідання реалістичнішими. Б. Грінченко зображує шахтарську працю дуже важкою, а побут малооблаштованим. Автор не ідеалізує робітників– вони і порядні, і гультяї.

У кількох оповіданнях автор акцентує увагу на проблемі пияцтва: п'яниці– це безхарактерні особи, які руйнують не тільки своє життя, а й калічать долі своїх дітей («Украла», «Дзвоник»). Автор настановлює читача на думку, що пияцтво– це перший крок до деградації особистості («Серед чужих людей»).

Приваблює простота й невимушеність, з якою Б. Грінченко веде розповідь у кожному творі. Замість повчань, настанов, моралізаторства– глибоке співчуття до людини, теплота і ніжність. Автор дає можливість кожному читачеві скласти власну думку з приводу завжди актуальних проблем, допомагає зрозуміти і переосмислити життя.

Б. Грінченко— справжній майстер оповідань. Його творам притаманні такі особливості: оповідання дуже близькі до новели; проста і лаконічна оповідь, яка переважно ведеться від всезнаючої або необмеженої третьої особи; наратор переважно екстрадієгетичний; композиція переважно хронологічна; новелістичний, напружений вступ; часта відсутність зачинів; чіткий поділ багатьох оповідань на частини; майже повна відсутність монологів; лаконічні пейзажні малюнки; в текстах трапляються куплети пісень, казки, народні поговірки; частий відхід від норм літературної мови; глибокий психологізм, часта гіперболізація позитивних рис героїв; описи зовнішності суголосні з внутрішнім станом персонажів; у оповіданнях помітний дидактичний підтекст; змальовано різні верстви суспільства.

Література

1. Грінченко Б. Д. Вибрані твори Київ: ІНТЕЛЕКТ-АРТ, 2008. 447 с.
2. Денисюк І. О. Розвиток української малої прози XIX - поч. XX ст. Вища школа, 1981 г.
3. Літературознавчий словник- довідник Київ: Академія, 2007. 753 с
4. Основи літературознавства Навчальний посібник за ред Н. С. Ференц Київ. : Знання, 2011. 431 с.
5. Погрібний А. Г. Борис Грінченко. Нарис життя і творчості. Київ: Дніпро, 1988. 269 с.